

تجارب زیسته معلمان ایران از تدریس مجازی در اوایل دوران همه‌گیری ویروس کرونا^۱

* محمد حسینی

** سهیلا غلام‌آزاد

*** احد نویدی

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی تجربه‌های تدریس معلمان در فضای مجازی در شروع دوران قرنطینه کرونایی انجام شده است. داده‌های موردنیاز از طریق اجرای پرسش‌نامه باز پاسخ در فضای مجازی (سامانه شاد و شبکه‌های اجتماعی معلمان) جمع‌آوری شد. روایت‌های معلمان با استفاده از نرم‌افزار (MAXQDA) تحلیل، تلخیص، طبقه‌بندی (کدگذاری باز، محوری و انتخابی) و مضامین اصلی استخراج شد. دو مضمون کلی (آماده شدن برای کوچ از پداگوژیکی حضوری به مجازی/ اجرای آموزش مجازی) و شش مقوله (ورود به فضای مجازی/ دعوت به کلاس مجازی/ تدریس مجازی/ تکالیف درسی مجازی/ ارزشیابی پیشرفت تحصیلی مجازی/ همکاری والدین در تدریس مجازی) به دست آمد. یافته‌ها نشان می‌دهد معلمان در مرحله آغاز تغییر رویه آموزشی خود از حضوری به مجازی، الگوی آموزشی معمول خود را در فضای مجازی شبیه‌سازی کرده‌اند و به دانش و اصول پداگوژیکی تدریس در فضای مجازی توجه کافی نداشته‌اند. هم‌چنین، بدبینی فراگیری نسبت به کیفیت و اثربخشی آموزش‌های مجازی در بین معلمان دیده شد.

واژگان کلیدی

دوران قرنطینه، کووید ۱۹، تدریس حضوری، تدریس مجازی

۱. این مقاله برگرفته از پژوهشی است که در بهار ۱۳۹۹ توسط پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش انجام شده است.

* دانشیار و عضو هیئت‌علمی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، پژوهشکده مطالعات برنامه ریزی درسی و نوآوری‌های آموزشی، تهران، ایران
mhassani101@gmail.com

** استادیار و عضو هیئت‌علمی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، پژوهشکده مطالعات برنامه ریزی درسی و نوآوری‌های آموزشی، تهران، ایران
soheila_azad@yahoo.com

*** دانشیار و عضو هیئت‌علمی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، پژوهشکده مطالعات برنامه ریزی درسی و نوآوری‌های آموزشی، تهران، ایران
ofatemi@ut.ac.ir anaveedy@gmail.com

نویسنده مسؤول یا طرف مکاتبه: محمد حسینی

مقدمه

در پی همه‌گیری ویروس کووید-۱۹، طبق گزارش یونسکو، ۱۹۵ کشور جهان دستور تعطیلی کلی یا منطقه‌ای مدارس و دانشگاه‌ها را صادر کردند و بدین‌سان، نزدیک به یک میلیارد و ششصد میلیون دانش‌آموز و دانشجو از رفتن سر کلاس منع شدند (Etedadi et al., 2020). از مارس ۲۰۲۰، با بسته شدن مدارس در بیش‌تر کشورهای جهان، نظام‌های آموزشی با یک بحران^۱ مواجه شدند (OECD, 2020) (Huber & Helm, 2020). این بحران در ایران از ۳ اسفند ۱۳۹۸ آغاز و آذیر خطر با اعلام وضعیت زرد زده شد. در تاریخ دهم اسفندماه، دستور تعطیلی مدارس از سوی دولت جمهوری اسلامی ایران صادر شد (Etedadi et al., 2020). ۱۴ اسفندماه، دکتر روحانی، رئیس‌جمهور وقت ایران اعلام کرد شیوع ویروس جدید کرونا تقریباً تمامی استان‌های کشور را در بر گرفته است (ویکی‌تابناک^۲، ۱۴۰۰/۱/۵). با تعطیل شدن مدارس عملاً رقمی معادل ۱۴/۵۶۱/۹۹۸ دانش‌آموز در سه سطح پیش‌دبستان، دبستان و دبیرستان‌های (Etedadi et al., 2020) سراسر ایران از مدرسه رفتن منع شدند. تعطیلی مدارس در این شرایط، برای نظام آموزش و پرورش چالش‌برانگیز بود. به سبب نبود اطمینان در خصوص شدت بیماری و چگونگی مواجهه و برنامه‌ای تعریف شده برای تداوم آموزش (همان منبع)، نوعی ناباوری و بهت در جامعه و به‌ویژه نظام آموزشی دیده می‌شد. تعطیلی مدرسه نگرانی‌های زیادی را برای عموم مردم، به‌ویژه دانش‌آموزان و اولیاء آنها برانگیخت. یکی از چالش‌های اساسی در این شرایط، تحقق هم‌زمان دو حق از حقوق اولیه دانش‌آموزان؛ یعنی حق برخورداری از «امنیت» و حق برخورداری از «تربیت مدرسه‌ای» بود که ظاهراً تحقق هم‌زمان آنها به نحو معمول و در شرایط ایجاد شده امکان‌پذیر نبود. با وجود این، نباید به بهانه رعایت حق بر امنیت، حق بر تربیت معطل می‌ماند. در این شرایط، تحقق حق تربیت با رعایت فاصله اجتماعی امری به‌غایت دشوار بود. «چگونه می‌توان با رعایت فاصله اجتماعی، حدی از تجربیات تربیتی سازنده را برای دانش‌آموزان فراهم نمود؟» این پرسشی بود که ذهن بسیاری از آحاد جامعه از جمله معلمان را به خود جلب می‌کرد. در این شرایط یکی از راه‌حل‌ها، آموزش از راه دور بود البته نه آموزش از راه دور سنتی

1. crisis

2. <https://www.tabnak.ir/fa/tags/175972/7/>

که طبق آن منابع و محتوای مکتوب، خواندنی و دیدنی مانند کتاب و مجلات، جزوات درسی، نوار ویدئو و سایر مواد آموزشی از طریق مختلف در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گرفت و دانش‌آموزان خود اقدام به مطالعه منابع می‌کردند بلکه نوع خاصی از آموزش از راه دور که بر بستر وب و فضای مجازی صورت می‌گرفت و تفاوت‌های چشمگیری از منظر پداگوژیکی داشت و تجربه جدیدی در طول تجارب آموزشی بشری محسوب می‌شد. در کشور ما به‌ویژه موانع فرهنگی عمیقی در ورود فن‌آوری به عرصه کلاس و درس وجود داشت زیرا مسئولین تردیدی جدی نسبت به این موضوع داشتند. درحالی‌که شرایط دسترسی به اینترنت در جهان روند رشد فزاینده‌ای را در سال‌های آغازین قرن بیست یک تجربه کرده بود اما در ایران تعداد مشترکان اینترنت تا پایان سال ۹۷ به بیش از ۷۴ میلیون و ضریب نفوذ آن به نود درصد رسیده بود (Isna, news, 14/6/2018). در چنین شرایطی، طبق اعلام وزیر آموزش و پرورش، ۶۷٪ از معلمان ایران، قبل از این رویداد، آموزش مجازی را تجربه نکرده بودند (Mehr news, 30/9/2020) و با این وجود، خواسته یا ناخواسته آنها به سمت فضای مجازی کوچ کردند. شرایط ایران بی‌شباهت با سایر کشورهای گرفتار کرونا نبود. مارشال، شانون و لاو (Marshall, Shannon & Love, 2020) بیان کرده‌اند که پدیده تدریس از راه دور اضطراری^۱ در جامعه آموزشی آمریکا مشاهده شده است. هم‌چنین کاراکایا و همکارانش (Karakaya et al., 2020) روایتی از مهاجرت معلمان به‌سوی آموزش مجازی در ترکیه را ارائه داده‌اند. یولیا (Yulia, 2020) هم از وجود چنین پدیده‌ای در کشور اندونزی گزارش داده است. هون (Dhawon, 2020) بر این باور است که نظام‌های آموزشی ناچار به آموزش برخط روی آورده‌اند. همین نکته را نیز می‌توان در گزارش سازمان همکاری و توسعه اقتصادی اروپا (OECD, 2020) ملاحظه نمود. پوترا و همکاران (Putra et al., 2020) در یک نگاه کلی روایت کرده‌اند که این پدیده در تمامی کشورهای جهان در مواجهه با تعطیلی مؤسسات آموزشی مشاهده شده است. بنابراین، در دوران تعطیلی طولانی‌مدت مدارس، آموزش و یادگیری تعطیل نشده است و عدم حضور فیزیکی دانش‌آموزان و معلمان در مدارس، مانع برقراری ارتباط آموزشی و تربیتی نشده است.

این تجربه در نظام آموزشی کشور ما بی‌بدیل بود. با وجود موانع موجود، واکنشی نسبتاً فراگیر به یک پدیده کلان اجتماعی به وقوع پیوست. از آنجا که این شرایط پیش‌بینی نشده بود و هنوز آمادگی برای مقابله با این چالش آن‌چنان نبود و نیز زیرساخت‌های مناسبی مانند اینترنت پرسرعت و دسترسی ارزان به آن، بسترهای آموزشی (پلتفرم) کلاس درس مجازی توسط مراجع ذی‌صلاح برای این مواقع در کشور فراهم نشده بود اما در این وضعیت، خلاقیت‌های معلمان راهگشای مواجهه با این تعطیلات طولانی شد. آنها با امکانات موجود دست به کار شده و تدریس خودشان را در فضای مجازی ادامه دادند. هرچند بحران کووید ۱۹ باعث شده است که نظام‌های آموزشی از آموزش مجازی به‌طور گسترده استفاده کنند اما از تجربه تدریس مجازی، اطلاعات کافی برای شناخت عمیق این وضعیت در دست نیست (Huber & Helm, 2020). با توجه به حساسیت این شرایط، نمی‌توان شواهد عملی را برای تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها نادیده گرفت (Unesco, 2020). برای دولت‌ها مهم است که بدانند چه سیاست‌هایی را برای افزایش اثربخشی یاددهی یادگیری برخط اتخاذ کنند (OECD, 2020) لذا نیازمند به دست آوردن شواهد بیش‌تری از این رویداد بی‌بدیل هستیم. پژوهش حاضر، گامی است در مسیر شناخت کوشش‌ها و تجارب تدریس معلمان ایران در مواجهه با بحران کرونا که توسط نگارندگان انجام شد. در این پژوهش تلاش شده است که بر اساس داده‌های میدانی، تصویری از تلاش و اهتمام معلمان کشور در شروع تدریس مجازی ارائه شود و به این پرسش پاسخ داده شود که: «کیفیت مهاجرت معلمان به فضای مجازی و اقدامات پداگوژیکی آنها در این شرایط چگونه بوده است؟»

روش

روش مورد نظر این پژوهش به دلیل ماهیت مسأله، روش پدیدارنگاری^۱ است. بر اساس این روش، شیوه‌های مختلفی که بر اساس آن افراد جهان اطراف خود را درک می‌کنند توصیف می‌نماید. (Abolmaali, 2011) در این روش به بررسی تصورات و ادراکات معلمان از پدیده مهاجرتشان به فضای مجازی و طبقه‌بندی آن اقدام می‌شود. برای کسب داده‌های مناسب از تجارب زیسته معلمان در دوران قرنطینه و مهاجرت اجباری به فضای مجازی برای تدریس

و توصیف درک آنها از این تجربه با استفاده از ظرفیت فضای مجازی (فرم‌نگار گوگل) ، پرسش‌نامه‌ای طراحی و بعد از بررسی روایی آن از طریق ارزیابی متخصصان و گروه پژوهش ، در دسترس معلمان در سراسر کشور قرار گرفت. دسترسی معلمان به این پرسش‌نامه از طریق انتشار لینک پرسش‌نامه در شبکه‌های اجتماعی مجازی و از طریق سامانه شاد فراهم بود. در یک بازه زمانی دوهفته‌ای قریب به ۱۰۲۸۴ نفر از معلمان کشور در این پژوهش شرکت کردند. پرسش‌نامه شامل دو پرسش باز پاسخ (کیفیت تجربه آغاز تدریس و کیفیت تعاملات آموزشی) بود که معلمان در پاسخ به آنها تجربه تدریس مجازی خودشان را روایت کردند. از میان ۱۰۲۸۴ نفر شرکت‌کننده، تعداد ۳۰۰ پرسش‌نامه که حاوی پاسخ‌های کامل‌تر بودند به‌صورت هدفمند، انتخاب شد. این انتخاب طوری انجام شد که همه استان‌های کشور را پوشش دهد. از آنجا که بیش‌تر معلمان با استفاده از گوشی‌های هوشمند، اقدام به روایت تجارب خود کرده بودند لذا برخی پاسخ‌ها ناکافی و بسیار مجمل بود. بر این اساس، پاسخ‌هایی انتخاب شد که از تفصیل مناسبی برخوردار بود. پاسخ‌های معلمان به پرسش باز پاسخ مرتبط با کیفیت تدریس در فضای مجازی با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا نسخه ۱۲ کدگذاری گردید. فرآیند کدگذاری به این گونه بود که ابتدا متن مصاحبه مطالعه شده و واحدهای معنا داری استخراج و کدگذاری شد (کدگذاری باز) در مرحله بعد کدهای باز فشرده و طبقه بندی شده و چند کد محوری (مقولات) استخراج گردید. در پایان نیز کدهای محوری طبقه بندی شده و دو مضمون کلی (کد انتخابی) استخراج شد. برای افزایش اعتبار کدگذاری‌ها، کدگذاری چندین بار مورد بررسی و بازنگری قرار گرفت. کدهای داده‌شده توسط دو تن از متخصصان (همکاران) مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. نظرات اصلاحی ارزیابان در کدگذاری اعمال شد.

یافته‌ها

تحلیل کیفی روایت‌های نقل‌شده از تجربه‌زیسته معلمان در خصوص ورود به فضای مجازی به شناسایی تعدادی کد، شش مقوله و دو مضمون منجر شد که در جدول ۱ خلاصه‌شده است.

جدول ۱: کدهای استخراج شده از روایت تجربه زیسته آموزش مجازی معلمان

ردیف	مضمون کلی	مقولات	کدها	شواهد
		ورود به فضای مجازی به قصد آموزش	تلاش برای ایجاد کلاس مجازی	در واتس آپ برای کلاسهای گروهی روزی که تدریس داشتم در مدرسه از بچه ها خواستم همان روز و ساعت آنلاین باشند. قبل از شاد در تلگرام کانال و گروه زدیم. علاوه بر تدریس خودم بچه ها هم درس ها رو به عنوان تکلیف انجام میدادن. از کنفرانس خیلی استقبال شد.
		دعوت به کلاس مجازی	زمان برگزاری کلاس مجازی	ساعت های کلاس خود را بر اساس تمایل دانش آموزان، هفته ای دو جلسه در بعد از ظهر برگزار کردم/ سعی کردم تایم کلاس از ۲ ساعت بیشتر نشود که باعث خستگی دانش آموز و والدین باشد، ساعت کلاس را در تایمی قرار دادم از ساعت ۱۶ الی ۱۸ که وقت خواب و استراحت اولیاء باشد و به گوشیهایشان نیاز نداشته باشند، سعی کردم
۱	آماده شدن برای کوچ از آموزش حضوری به آموزش (مجازی)		هماهنگی حضور در کلاس مجازی	از طریق تشویق دانش آموزان به شرکت در کلاس مجازی و تماس با اولیاء دانش آموزان، خیلی زود توانستم تدریس خود را از سر بگیرم.
			کیفیت حضور	دانش آموزان به چند گروه تقسیم شده اند. برخی از آنها مطالب را به موقع گوش میدهند اشکالاتشان را میپرسند و تمرینها را حل میکنند. برخی دیگر فقط جواب تمرین ها را از روی بقیه کپی میکنند جهت رفع تکلیف و برخی دیگر خیلی از کلاس ها عقب مانده اند و به گفته خودشان کلی از مطالب تدریس شده روی هم جمع شده و مدام مهلت می خواهند و گروه آخر که اصلا دغدغه ای نه برای دروس نه تمرینها ندارند و حضور خیلی کم رنگی در فضای مجازی دارند.
			ایجاد انگیزه حضور	برای حاضر و غایبی از ویس استفاده کردم تا مطمئن شوم خود دانش آموز در گروه حضور دارد. تعیین نمره حضور در کلاس برای نمره مستمر.
			سازماندهی دانش آموزان	...با استفاده از سرگروه هایی که در هر کلاس مسئول چهار نفر از دانش آموزان بودند پاسخ سؤالات را به صورت عکس از طریق سرگروه ها دریافت می کردم. سرگروه ها موظف بودند درستی یا نادرستی سؤالات اعضای گروه را چک کرده و اشکالات اعضای

تجارب زیسته معلمان ایران از تدریس مجازی در اوایل دوران همه‌گیری ویروس کرونا ۹۳

گروه را برطرف کند. سرگروه ها نمره هایی را برای اعضای گروه خود به من گزارش دادند که به‌عنوان نمرات مستمر ثبت کرد.	آمادگی وطراحی	تدریس مجازی	اجرای آموزش مجازی	۲
برای شروع کار، اول بودجه بندی جدیدی طراحی کردم وبعد با توجه به بودجه بندی برنامه هفتگی تنظیم کردم. تدریس را به همان روشی که در کلاس درس داشتم انجام می دادم وفيلم تهیه می کردم و برای دانش آموزان ارسال می کردم.	شبيه‌سازی کلاس حضوری با مجازی			
من کتاب مطالعات تدریس می کنم صدای خودم را ضبط می کردم و در گروه تلگرامی که بچه ها عضو بودند می فرستادم.	تولید / انتخاب محتوا			
از طریق ارسال صوت ها برای تدریس . فیلم های آموزشی پی دی اف و تا ساعت ۱۲ شب هم پاسخ گو دانش آموز بودم و رفع اشکال می کردم.	ارسال محتوا			
علاوه بر تدریس خودم تدریس مرتبط با درس که در شبکه تلویزیونی هم شده و تدریس همکارانم که در کانال های مختلف بود هم قرار می دادم.	منابع مکمل			
امکان استفاده از روش تدریسهای مختلف کم تر بود ولی، استفاده و تلفیق هنر ورزش و خلاقیت (ساخت کلیپ، کتاب داستان و کتاب کار با موضوعات مختلف مخصوصا کرونا) در تدریس خوب بود و بچه ها استقبال می کردند./با درگیر کردن دانش آموزان در جریان پرسش و تبادل نظر سعی کردم کلاس هم پویا باشه و هم نظم داشته باشه.	درگیر سازی			
برای جلسه بعدی تکلیف از کتاب و جزوه می‌دادم که تا قبل از جلسه بعد به صفحه شخصی من ارسال شود و اسامی آنها قبل از ارائه درس در گروه اعلام می‌شد. برای هر درس تکلیف تعیین می کردم، با یک هفته فرصت انجام تکلیف داشتند.	اشکال تکلیف مجازی	تکالیف درسی مجازی		
امتیاز به دانش آموزانی که تکالیف را به موقع ارائه می دهند می‌دادم. دادن امتیاز به دانش آموزانی که تکالیف را به موقع ارائه می دهند.	انگیزه برای انجام تکالیف			
هیچ تضمینی بر انجام تکلیف توسط خود دانش آموز نیست. چند تمرین هر جلسه به‌عنوان تکلیف ارائه می‌شد و جلسه بعد پاسخ ها در ۵ دقیقه اول کلاس توسط دانش آموز ارسال می‌شد و با پرسش و پاسخ به حل تمرینها می پرداختیم.	اصالت تکالیف بازخورد به تکالیف			
امتحان های ایمن به اجبار تستی بود که در سایت متنا صورت	اعتبار ارزشیابی	ارزشیابی		

پیشرفت	می گرفت و امتحان های تشریحی با اینکه ۲۰ دقیقه وقت برای ارسال
تحصیلی	عکس برگه تعیین می کردم باز چون تقلب صورت می گرفت خیلی
مجازی	رضایتبخش نبود.
روش های و ابزارهای	طرح تکالیف متفاوت و به نام برای دانش آموزان تا خود مجبور به انجام بشوند.
ارزشیابی مجازی	اگر همان موقع که درسی داده می شود از همان محتوای درسی از اکثر دانش آموزان کلاس سوال شود و باز خورد گرفته شود نتیجه بهتری از هر جلسه خواهیم گرفت. از هر دانش آموز سؤالی مجزا و غیر تکراری پرسش شود که دانش آموز مجبور شود مطالب درسی را به دقت پیگیری کند. هر جلسه هم از درس قبلی ابتدا رفع اشکال و سپس سؤالاتی از تدریس قبلی و بعد تدریس درس جدید انجام شود.
همکاری والدین دستیار	آموزش نحوه تدریس به والدین، نوشتن پیامک و باز خورد والدین
والدین در معلم	به صورت تماس تلفنی و پیامکی هفته ای یکبار حضور در مدرسه
تدریس	تجربه همکاری بیش تر والدین در امر آموزش و پیگیری های مستمر
مجازی	اولیاء در زمینه یادگیری دانش آموزان بسیار رضایت بخش بود.
والدین هماهنگ کننده و کنترل کننده	از طریق ارتباط تلفنی با اولیاء ساعت کلاس ها و نحوه تدریس را هماهنگ کردیم و با همکاری اولیاء تدریس سر ساعت و با باز خورد خوب همراه بود
	تجربه همکاری بیش تر والدین در امر آموزش و پیگیری های مستمر اولیاء در زمینه یادگیری دانش آموزان بسیار رضایت بخش بود.

مضمون نخست: آماده شدن برای کوچ از آموزش حضوری به آموزش برخط

این مضمون شامل دو مقوله به شرح ذیل است:

۱- ورود به فضای مجازی به قصد آموزش (شیرجه در فضای مجازی!)

تحلیل تجارب زیسته معلمان نشان می دهد که معلمان بعد از مدت کوتاهی که از تعطیل شدن مدارس گذشت و از ادامه دار شدن آن اطمینان نسبی پیدا کردند درصدد نوعی چاره اندیشی برآمده و دست به کار شده اند. اغلب معلمانی که حداقل های ممکن را داشته اند با کمک گرفتن از امکانات فضای مجازی به ویژه پیام رسان های داخلی و خارجی (مانند: واتس اپ، تلگرام و آی گپ) پایه ای برای ایجاد و فعال سازی کلاس درس خود فراهم کرده اند. افزون بر پیام رسان ها، بعضی از معلمان از محیط های مجازی دیگری که بیش تر به منظور آموزش و جلسات طراحی شده بودند

مانند ادوب کانکت^۱ نیز بهره برده‌اند. طبق گزارش‌ها، از میان پیام‌رسان‌های در دسترس داخلی و خارجی، بیش‌ترین گرایش به پیام‌رسان واتساپ بوده است. کانال پیام‌رسان برای معلمان مزیت‌هایی از جمله این که فضای کلاس شلوغ نمی‌شود و مانع شکل‌گیری ارتباطات مزاحم بین فردی می‌گردد را داشته است. مزیت گروه نسبت به کانال، زنده‌بودن تعاملات است. اطلاعات به‌دست‌آمده از تجارب زیسته معلمان، نشان می‌دهد که مهم‌ترین دغدغه آنها برقراری نظم در کلاس‌های مجازی بوده است. درواقع، هر معلمی با منطق خاص خودش کلاس خود را با خشت و گل امکانات فضای مجازی برپا کرده است. بی‌تردید، بسیاری از معلمان تجربه زندگی در فضای مجازی را داشته‌اند و بعضی از آنها در کلاس‌ها و آزمون‌های مجازی ضمن خدمت شرکت کرده بودند و به‌طور کلی در طول چندین سال اخیر که این فضا به روی شهروندان کشور گشوده شده بود تجاربی داشته‌اند.

۲- دعوت به کلاس مجازی (بفرمائید کلاس مجازی!)

بعد از تشکیل کلاس مجازی، زمان کلاس و چگونگی حضور در کلاس از مؤلفه‌های مهم مدیریت کلاس مجازی محسوب شده است. شواهد برآمده از داده‌ها حاکی است که زمان برگزاری کلاس در فضای مجازی، چالشی برای معلمان بوده است. اعلام تشکیل کلاس و زمان‌بندی تشکیل کلاس، به‌ویژه در دوره ابتدایی، با مشورت و هماهنگی والدین انجام‌شده است. با توجه به عدم دسترسی اغلب دانش‌آموزان به گوشی هوشمند شخصی، ورود آنها به کلاس منوط به حضور والدین در خانه بوده است و به همین دلیل، زمان برگزاری کلاس‌ها با چنین محدودیت‌هایی همراه بوده است. منعطف و سیال بودن، ویژگی مهم زمان‌بندی و تنظیم جدول زمانی برگزاری کلاس‌هاست. گرچه این انعطاف یک مزیت مهم محسوب می‌شود اما عدم محدودیت آن هم، دردسرهایی برای معلمان و والدین به وجود آورده است که ضرورت برقراری نظم زمانی را ایجاد کرده است. اما فراتر از زمان برگزاری کلاس، کیفیت حضور در کلاس و رعایت نظم است که اغلب معلمان به‌عنوان یکی از دغدغه‌های خود روایت کرده‌اند. دریافت درست و به‌موقع و تأثیرگذار پیام‌های آموزشی معلم که در محیط مجازی ارسال می‌شود مسأله درخور تأملی برای معلمان بوده است. حضور در فضای مجازی و تدریس در این فضا، ماهیتاً،

برخی تهدیدها و نگرانی‌هایی برای معلمان فراهم کرده است. مهم‌ترین تهدید و ضعف کلاس‌های مجازی، امکان حضور صوری و نمایشی در کلاس است. به همین سبب، معلمان برای کاهش امکان حضور نمایشی در کلاس مجازی از روش‌ها و تدابیر مختلف استفاده کرده‌اند. معلمان به این معضل پی برده‌اند که به سادگی نمی‌توان به حضور واقعی همراه با تمرکز و تعلق ذهنی به پیام، اطمینان داشت زیرا موقعیت کلاس مجازی به گونه‌ای است که به سادگی می‌توان از صحنه کلاس گریخت. این قطع ارتباط با کلاس به جز دلایل ارادی روانی، دلایل فیزیکی و سخت‌افزاری از جمله تمام شدن شارژ موبایل یا اعتبار بسته اینترنت هم داشته است. تجارب معلمان نشان می‌دهد که وقتی والدین در جهت ایجاد نظم در حضور همراه با تمرکز و تعلق ذهنی به بحث و درس وارد میدان شوند کیفیت حضور و یادگیری دانش آموزان بهبود خواهد یافت. مشارکت والدین در مراقبت و ایجاد نظم در هر دو دوره متوسطه و ابتدایی ثمربخش است. شاید هم بتوان گفت که عملاً بدون مشارکت والدین، کلاس‌های مجازی به سادگی برپا شدنی نیست. برخی راهکارهای مورد استفاده معلمان در ایجاد نظم و حضور بدین قرارند:

- تعریف مقرراتی برای کلاس مجازی (این مقررات وقتی با اطلاع و رضایت والدین اعمال شده، مؤثر بود)، اعلام حضور در کلاس مجازی، حضور و غیاب در آغاز درس، استفاده از ربات حضور و غیاب، تهیه لیست حضور و غیاب، اعلام حضور تصادفی در حین درس، بهره‌گیری از کمک نظارتی والدین، پیگیری چرایی عدم حضور بعد از کلاس، اختصاص دادن بخشی از نمره مستمر درس به کیفیت حضور در کلاس مجازی.

مضمون دوم: اجرای آموزش مجازی

این مضمون کلی شامل چهار مقوله به شرح ذیل است:

۱- تدریس مجازی (بفرمایید سر درس)

مهم‌ترین وظیفه و نقش معلم در هر موقعیت یادگیری، فراهم کردن شرایطی است که در آن یادگیری رخ دهد. این وظیفه منوط به داشتن نوعی طرح برای مدیریت و اجرای اقداماتی است که برای رسیدن دانش آموزان به انتظارات آموزشی لازم است که از جمله مهم‌ترین عناصر این طرح، ارائه درس است. معلم لاجرم در کلاس و در مقابل دانش آموزان به ارائه بحث و درس اقدام می‌کند. در کلاس مجازی هم این مؤلفه کاملاً برجسته و مهم دیده شده است. ارائه درس توسط

معلم، منجر به عمل ارسال پیام‌های آموزشی شده که توسط دانش‌آموزان حاضر در فضای کلاس مجازی، دریافت و فهم می‌شود. اگر در کلاس حضوری، معلم حضور فیزیکی دارد در فضای مجازی تنها واسطه‌ای برای نقل و انتقال فراهم شده است. این واسطه‌ها به شکل‌های مختلفی در تجربه زیسته معلمان ظاهر شده است. معلمان تدریس خود را عموماً در قالب‌های:

- فیلم‌های کوتاه، فایل‌های صوتی، اسلایدهای صوتی، خلاصه و دست‌نوشته

به دانش‌آموزان ارائه داده‌اند. برخی از معلمان گزارش داده‌اند که در خانه، محیطی را به منظور تدریس و فیلم‌برداری از تدریس مهیا کرده‌اند. تدریس خود را در قالب فیلم کوتاه و بعضاً به صورت فایل صوتی ارسال کرده‌اند. تصویر خلاصه‌های تهیه‌شده از محتوای درس‌ها هم، روش بی‌نظیری بوده که گزارش شده است. در کنار این روش‌ها، ارسال فیلم‌های تدریس همکاران دیگر، تدریس زنده و آنلاین از طریق نرم‌افزارها و سامانه‌های موجود در فضای مجازی نیز مورد استفاده قرار گرفته است. معلمان روایت کرده‌اند که ضمن شبیه‌سازی کلاس حضوری با کلاس مجازی، درس‌ها را توضیح داده، خلاصه کرده و به صورت عکس، فیلم و صوت به دانش‌آموزان رسانده‌اند و آنها را به دیدن، شنیدن و فهمیدن آن مباحث دعوت کرده‌اند. در کنار این سبک از ارائه درس، بعضاً معلمانی بوده‌اند که برای آموزش مفاهیم و مضامین درسی از گیف^۱ ها و پویانمایی‌های آموزشی نیز بهره برده‌اند. این وسایل و ابزارها که به لطف پیشرفت‌های اخیر در فن‌آوری اطلاعات تهیه و منتشر شده است به سهولت در اختیار معلمان قرار گرفته است و آنها از این ابزارها استفاده کرده و در اختیار دانش‌آموزان قرار داده‌اند تا با دیدن آنها مفاهیم و مضامین درس‌ها را بهتر فهم کنند. بعضی از معلمانی که خود توانایی‌های لازم را داشته، اقدام به تهیه گیف‌ها و فیلم‌های آموزشی برای درس‌های خود کرده‌اند. هم‌چنین، برخی دانش‌آموزان که مهارت‌های فن‌آوری اطلاعات را داشته‌اند اقدام به تهیه محتوای آموزشی و ارائه آن در کلاس مجازی نموده‌اند. بهره‌گیری از تدریس معلمان در تلویزیون آموزشی ایران نیز به صورت مکمل در تجربه‌های معلمان مشهود است به این صورت که قبل یا بعد از ارائه درس،

---

۱. گیف (GIF) پسوند سه‌حرفی و مشخص‌کنندهٔ بافت پرونده‌های گرافیکی ثابت یا متحرک است. این نام کوتاه شده Graphics Interchange Format (قالب مبادلهٔ مبادلهٔ گرافیک) است. این قالب گرافیکی توسط شرکت کامپیوسرو معرفی شد و امروزه به‌طور گسترده برای تصاویر منتشر شده در وب به کار می‌رود. (به نقل از دیکشنری آنلاین ابادیس. تاریخ برداشت ۱۴۰۰/۱/۳۱)

دانش آموزان را به دیدن این برنامه‌ها دعوت کرده‌اند. با وجود این الگوی کلی برای ارائه درس، برخی تفاوت‌ها نیز در روش‌های ارائه ملاحظه شد. آنها برای بهبود یادگیری مضامین درس از برخی روش‌ها به شرح ذیل بهره گرفته‌اند:

▪ تمرکز ارائه درس بر روی ابهام‌ها و مشکلات هر درس (این روش در برابر چالش محدودیت‌های زمانی و ظرفیت کم انتقال اطلاعات و مضامین گرفته شده است)، ساده‌سازی و مختصر نمودن درس‌ها، ارائه درس به صورت قصه و داستان، استفاده از بازی و معما در حین درس، ارائه نکات آموزنده و جذاب در حین درس.

این روایت‌ها نشان از آن دارد که بعضاً معلمان به تفاوت پداگوژی مجازی برخط و غیر برخط تا حدودی پی برده‌اند و تلاش کرده‌اند که اقتضائات آموزش مجازی برخط را در نظر بگیرند. از دغدغه‌هایی که کم‌وبیش معلمان در تجارب زیسته خود از آن یاد کرده‌اند دغدغه یادگیری در سطح مناسب است. روایت‌های معلمان، حاکی از وجود پدیده **یادگیری سطحی** همراه با پدیده **نمایش یادگیری** است. معلمان نسبت به حضور دانش آموزان و درگیری با مضامین درس حساس بوده و با روش‌های خاصی (مانند: طرح پرسش از تک‌تک دانش آموزان به صورت تصادفی و دریافت جواب هم‌زمان، پرسش و پاسخ قبل و بعد از درس، ارائه تمرین‌ها و بازخورد گرفتن هم‌زمان، ایجاد تعامل بین دانش آموزان با بازخورد دادن به پاسخ‌های همدیگر، فرصت دادن به دانش آموزان برای طرح سؤال و مشکلات یادگیری در جریان تدریس، تماس تلفنی با دانش آموزان و گرفتن بازخورد درس داده شده از آنها، دادن امتیاز به پاسخ‌ها و واکنش‌های دانش آموزان در جریان تدریس، ایجاد فرصت گفتگو بین دانش آموزان در فضای کلاس مجازی درباره موضوع و نظارت محتوای گفتگوها، ایجاد رقابت بین دانش آموزان در پاسخ دادن به پرسش‌ها و تمرین‌ها) تلاش کرده‌اند تا دانش آموزان را فعال ساخته و ذهن آنها را درگیر سازند.

۲- طراحی و ارائه تکلیف درسی مجازی (یادگیری به توان تکلیف)

از مؤلفه‌های مهمی که معلمان اشاره کرده‌اند تکالیف است. در واقع این مؤلفه، بخشی از فرآیند تدریس معلمان محسوب می‌گردد. طبق روایت معلمان، بخشی از تکالیف در جریان درس و بخش دیگر در پایان درس به دانش آموزان ارائه شده است. قصد معلم برای ارائه این تکالیف عموماً پایدارسازی یادگیری‌ها است. هم‌چنین، به نظر می‌رسد که ارزش این تکالیف در رفع

دغدغه معلمان از یادگیری سطحی نیز است. معلمان نگران یادگیری سطحی هستند. این تکالیف در پاسخ به این نگرانی‌ها نیز مورد توجه قرار گرفته است. شکل‌های مختلفی از تکالیف (از جمله، کنفرانس مجازی، حل تمرینات و پرسش‌های مطرح شده در کتاب درسی، حل تمرینات و پاسخ دادن به پرسش‌های باز پاسخ معلم ساخته، دادن فرصت تدریس به دانش‌آموزان، ارائه نمونه سؤال آزمون، پرسش‌های شفاهی در جریان تدریس، تکالیف مهارت محور) در تجارب معلمان گزارش شده است. ارائه تکالیف در هر شکل برای معلم ارزش زیادی دارد اما از آن مهم‌تر، گرفتن بازخورد از چگونگی انجام آنها توسط دانش‌آموزان است. به دلیل عدم حضور و یا ضعف اقتدار معلم، ایجاد انگیزه برای انجام تکالیف بسیار مهم است. شرایط و ویژگی‌های ارتباطات دیجیتال و کلاس مجازی، تحقق این هدف و انتظار معلمان را با مانع مواجهه کرده که با وجود این مانع، معلمان تلاش‌هایی برای ایجاد انگیزه جهت انجام تکالیف داشته‌اند. اصالت فعالیت و پاسخ‌ها از دغدغه‌های مهمی است که ذهن معلمان را در این تجربه زیسته به خود مشغول داشته است. نوعی بدبینی شایع بین معلمان نسبت به اصالت تکالیف اجرا شده توسط خود دانش‌آموزان نیز ملاحظه می‌شود. معلمان برای کسب اطمینان از اصالت فعالیت‌ها از روش‌های خاصی بهره گرفته‌اند. از جمله این روش‌ها، تکالیف را در حین تدریس و هم‌زمان از دانش‌آموزان به صورت خصوصی دریافت کرده‌اند.

۳- ارزشیابی پیشرفت تحصیلی مجازی (امتحان شو)

از معماهای ناگشوده در بحث آموزش مجازی، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی است. ظرفیت‌های موجود فن‌آوری‌های اطلاعات و ارتباطات، راه‌حل مقبولی برای گشودن این معما فراهم نکرده است. به همین دلیل، دغدغه ارزشیابی که در آموزش حضوری هم بسیار جدی است در این فضا، به دلیل ضعف کنترل، جدی‌تر هم شده و اعتبار آن مورد تردید است. با توجه به این که هنجارها و ظرفیت‌های فضای مجازی امکان برگزاری ارزشیابی معتبر به‌ویژه از نوع پایانی آن را فراهم نمی‌کند لذا معلمان نسبت به مؤلفه ارزشیابی نگرانی زیادی داشته‌اند. البته برخی نرم‌افزارها این امکان را به معلم می‌دهد که با شرایط خاصی آزمون برخط برگزار کنند. از جمله مهم‌ترین اینها

گوگل فرم^۱ و آزمون ساز هستند. معلمان از این ظرفیت برای برگزاری آزمون پایانی و تکوینی استفاده کرده‌اند اما خوب می‌دانند که به نتایج آنها اعتمادی نیست و بعضاً بر این باورند که این آزمون‌ها نوعی فعالیت یادگیری از نوعی تثبیتی محسوب می‌شود. به همین دلیل در مواجهه با چالش ارزشیابی در فضای مجازی معلمان در طراحی پرسش‌ها و فعالیت‌ها و تکالیف سنجش به سمت پرسش‌هایی تغییر جهت داده‌اند که میزان درگیری دانش‌آموزان را افزایش داده و سطوح بالاتری از اهداف و انتظارات را مورد توجه قرار می‌دهد. آزمون‌های فردی، روش دیگری است که معلمان در فضای مجازی تجربه کرده‌اند. در این نوع ارزشیابی برای هر دانش‌آموز، پرسش‌ها و تکالیف ویژه‌ای ارسال می‌شود و در یک بازه زمانی کوتاه مناسب، پاسخ‌ها دریافت می‌شود. به‌هر حال، نمایش یادگیری به معنای ارسال پیام‌های مبتنی بر یادگیری به معلم، یک تصویر جعلی از یادگیری به نمایش می‌گذارد. داده‌هایی که از این طریق به دست معلم می‌رسد قابل اعتماد نیستند و داوری درباره عملکرد دانش‌آموز بر اساس این داده‌ها، ضعیف و حتی در بعضی موارد غیرمنصفانه خواهد بود.

۴- همکاری با والدین در تدریس مجازی (لطفاً کمک کنید!)

فراهم کردن فرصت یادگیری باکیفیت در فضای مجازی بدون مشارکت والدین میسر نیست. در روایت‌های معلمان، به‌ویژه معلمان دوره ابتدایی، به شکل‌های مختلف همکاری و مداخلات والدین، جهت ارتقای یادگیری در فضای مجازی مورد تأکید واقع شده که از جمله می‌توان به تدریس برخی واحدهای یادگیری توسط والدین با هماهنگی معلمان، نظارت والدین بر انجام فعالیت‌های یادگیری، نظرخواهی از والدین برای زمان‌بندی کلاس‌ها، گفتگو با والدین برای بررسی مشکلات یادگیری دانش‌آموزان به‌صورت آنلاین اشاره کرد.

بحث و نتیجه‌گیری

طبق گزارش‌ها (Putra et al., 2020؛ Yulia, 2020؛ Karakaya et al., 2020؛ Marshall et al., 2020؛ al., 2020؛ OECD, 2020؛ Misirli & Ergulec, 2021) با گسترش همه‌گیری کووید ۱۹

و تعطیلی مؤسسات آموزشی، پدیده تدریس از راه دور در بستر فضای مجازی در اکثر کشورهای جهان مشاهده شد. در واقع این مهاجرت به فضای مجازی نه یک انتخاب بلکه یک ضرورت غیر قابل انکار بود (Dhawon, 2020). معلمان کشور ما نیز در فضای مجازی، تلاش کردند خلأ آموزش‌های حضوری مدرسه‌ای را با استفاده از امکانات موجود برطرف کنند. طبق روایت وزیر وقت آموزش و پرورش، در ابتدای این حرکت، ۶۷ درصد از معلمان برای اولین بار این نوع آموزش را تجربه می‌کردند. در واقع نوعی تصمیم‌گیری جمعی و مهاجرت به دنیای ناشناخته فضای مجازی برای مواجهه با تعطیلی مدارس صورت گرفت. روشن است که مسیر حرکت راحت و بی‌دردسر نبود. از یک‌سو معلمان آمادگی تخصصی و حرفه‌ای جهت کار در فضای مجازی نداشتند زیرا آموزش‌های به‌روز برای مواجهه با این وضعیت به آنها داده نشده و امکانات نرم‌افزاری و حتی سخت‌افزاری هم فراهم نشده بود. از سوی دیگر، اکثریت دانش‌آموزان، حتی با وجود آشنایی با فضای مجازی، تجربه یادگیری رسمی در این فضا را نداشتند. افزون بر این، اکثریت قریب به اتفاق والدین دانش‌آموزان نیز از تجربه‌ای مناسب جهت مواجهه با این شرایط برخوردار نبودند. با این‌همه، پدیده آموزش مجازی «کلاس در خانه» شکل گرفت اما طبق نظرات معلمان، اثربخشی این تجربه، به چند دلیل مطلوب نبوده است:

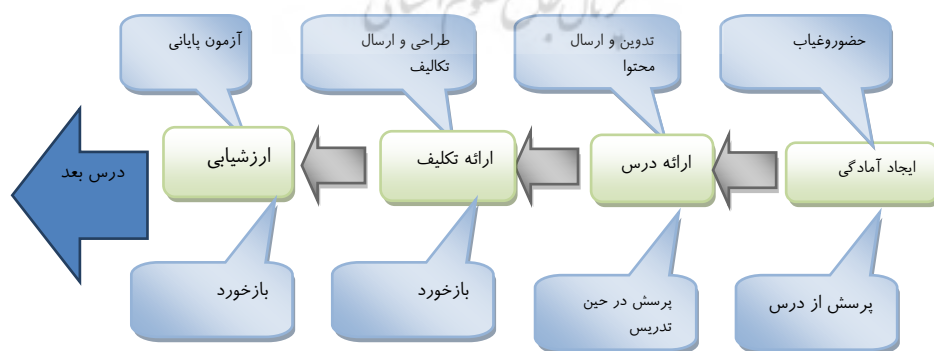
نخست فقدان امکانات زیرساختی برای تشکیل کلاس مجازی مانند دسترسی نابسند به اینترنت، که این مشکل مهمی محسوب می‌شود. هون (Dhawon, 2020) آن را یک چالش می‌پندارد به ویژه این که این ضعف دسترسی بیش‌تر بین طبقات پایین اجتماع شایع است.

دوم، تجربه ناکافی معلمان در چگونگی تدریس مجازی و ناآشنایی عموم دانش‌آموزان با یادگیری در فضای مجازی. این موضوع نیز با عنوان بی‌سوادی دیجیتال به عنوان یک چالش در جریان یاددهی یادگیری برخط مطرح شده است (Dhawon, 2020).

تحلیل و تفسیر روایت‌های معلمان از تجربه تدریس آنها در فضای مجازی، نکات ارزشمندی را آشکار کرد. معلمان در این تجربه با بردن کلاس به خانه‌های دانش‌آموزان، پنج شکل کلی از کلاس‌داری مجازی را تجربه کرده‌اند:

■ بر خط هم‌زمان، برخط تقریباً هم‌زمان، بر خط ناهم‌زمان، غیر برخط، ترکیبی.

اما پسامدترین شکل کلاس داری معلمان در این ایام، شکل بر خط تقریباً هم‌زمان است. معلمان با امکانات قابل دسترس، چیزی شبیه بستر آموزشی (پلتفرم) یا کلاس داری در فضای مجازی با استفاده از ظرفیت‌های پیام‌رسان‌ها ایجاد کرده‌اند که تا حدی پاسخگوی نیاز فوری نظام آموزشی بود. این شکل از کلاس داری اگرچه سهل‌ترین به لحاظ امکانات موجود بوده است اما چالش‌هایی نیز از جمله این که ایجاد می‌کرد همه دانش‌آموزان در ساعتی خاص در کلاس حضور داشته باشند در پی داشته است. هم‌چنین، تعامل از مهم‌ترین ویژگی‌های اثربخشی موقعیت یادگیری است که در این نوع کلاس داری بستر و زیرساخت آن مهیا نبوده و در نتیجه موجب نارضایتی معلمان و حتی والدین از این‌گونه آموزش بوده است. این شکل کلاس‌های در خانه که معلمان ایجاد کرده‌اند با مفهوم آموزش از راه دور سازگار است. طبق تعریفی که سیمون و برگ (Simonson & Berge, 2016) از اصطلاح آموزش از راه دور داشته‌اند معیار و ملاک یک موقعیت آموزشی از راه دور، فاصله مکانی یاد دهنده و یادگیرنده است. هر وسیله ارتباطی از جمله کتاب، تلویزیون، جزوات و در شکل مدرن آن، امکانات فن آوری نوین ارتباطات و اطلاعات، می‌تواند این فاصله را پر کند. داده‌های حاصل از پژوهش حاضر نشان می‌دهد بیش از ۹۶ درصد از پاسخگویان از بستر پیام‌رسان‌ها برای ایجاد کلاس مجازی خود بهره برده‌اند. نادری (Naderi, 2020) نیز در بررسی خود دریافته است که تقریباً تمامی پاسخگویانش از طریق واتساپ آموزش خود را دنبال کرده‌اند. اگر از تفاوت‌های روایت تجارب معلمان در گذریم طرح کلی مورد استفاده آنها برای تدریس را می‌توان به صورت ذیل در نظر گرفت:

چنان‌که ملاحظه می‌شود این همان الگوی عملی تدریس رایج در کلاس‌های درس حضوری است که عملاً معلمان تلاش کرده‌اند آن را در کلاس مجازی در بستر وب پیاده کنند. تردیدی نیست بستر این دو نوع کلاس تفاوت‌هایی دارند که به شرایط و موقعیت کلاس مجازی و توانایی‌های معلم و دانش‌آموز بستگی دارد. یافته‌های مطالعه نشان می‌دهد که الگوی رایج شبیه‌سازی شده، الگوی تدریس بر اساس اقتدار معلم و محوریت عمل معلم بوده است درحالی‌که ماهیت آموزش‌های مجازی در اصل و اساس خود، دانش‌آموز محور است. بنابراین، می‌توان گفت در تجربه آغازین مهاجرت معلمان به فضای مجازی، اقتضائات آموزش مجازی به‌ویژه دانش‌آموزمحوری، استقلال و خودانگیختگی یا مسئولیت‌پذیری در یادگیری رعایت نشده است. بر اساس گزارش میسرلی و ارگولیک (Misirli & Ergulec, 2021) والدین دانش‌آموزان بر نیاز فرزندشان به خود تنظیمی در دروان یادگیری برخط اذعان داشته‌اند. معلمان با انتقال پیام‌های آموزشی از طریق توضیح و ارتباط زنده، فایل‌های صوتی و تصویری، متن و اسلایدها و مانند اینها، تدریس خود را انجام داده‌اند. از دانش‌آموزان هم انتظار داشته‌اند ضمن حفظ ارتباط زنده، فایل‌های صوتی و تصویری را دریافت کنند درحالی‌که شکل نبودن آموزش مجازی، چنین وضعیتی را مطلوب نمی‌داند. به سخن دیگر، طراحی آموزشی متفاوتی برای آموزش‌های مجازی لازم است که طرح‌واره برآمده از تجارب معلمان در راستای آن قرار ندارد. به‌طور کلی آموزش مجازی، نوعی آموزش است که بر ارزش‌هایی مانند شخص محور بودن، یادگیری مستقل، خود راهبر و فعال متکی است. این شیوه آموزش، با هدف ساخت دانش مرتبط با تجربه فردی پیش می‌رود. (Kiyani, 2016). یافته‌ها نشان داد که عموم معلمان نتوانسته‌اند راهبردهای آموزشی و طرح‌واره ذهنی تدریس خود را با اقتضائات فضای مجازی و بسترهایی که مورد استفاده قرار می‌دهند هماهنگ کنند. به نظر می‌رسد که در این‌گونه آموزش‌های ارائه‌شده در فضای مجازی، ظرفیت «یادگیری نمایشی» و حتی «حضور نمایشی» وجود دارد. باوجود تلاش‌های زیاد و استفاده از ظرفیت‌های نظارتی به‌ویژه نظارت والدین، همچنان نگرانی بروز این دو پدیده در بیانات معلمان دیده می‌شود. عباسی، حجازی و حکیم‌زاده (Abasi, Hejazi & Hakimzadeh, 2020) در بررسی خود به کاهش انگیزه برخی دانش‌آموزان نسبت به تحصیل در شیوه جدید تدریس، اشاره کرده‌اند. سلیمی و فردین (Salimi & Fardin, 2020) عدم تمرکز دانش‌آموزان، جدی

نگرفتن آموزش مجازی، نبود نظارت کافی بر فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان و فقدان ارتباط مفید و مؤثر در فضای مجازی را به‌عنوان چالش‌های آموزش مجازی ذکر کرده‌اند. هون نیز از این وضعیت به‌عنوان یک چالش یاد کرده است که این معنا نیز در گزارش سازمان همکاری و توسعه اقتصادی اروپا مطرح شده است که کودکان نیازمند آن هستند که از ناحیه والدین و معلمان پشتیبانی شوند (OECD, 2020). نگرانی‌ها در بحث ارزشیابی که نوعی تضمین کیفیت یادگیری محسوب می‌شود جدی‌تر است. ارزشیابی‌هایی که معلمان در این دوران تجربه کرده‌اند نوعی ارزشیابی نامطمئن بوده است. مشابه همین نتیجه توسط نادری (Naderi, 2020) گزارش شده است. قلی‌پور (Qolipour, 2020) نیز بر اساس نظرات معلمان به فقدان امکان ارزشیابی صحیح در فضای مجازی اشاره کرده است. حاجی و همکاران (Haji et al., 2021) نیز در پژوهش خود به شواهدی ناظر بر وجود مشکلات ارزشیابی در آموزش مجازی دست‌یافته‌اند. عباسی، حجازی و حکیم‌زاده (Abasi, Hejazi & Hakimzadeh, 2020) نیز به «دشوار بودن سنجش یادگیری واقعی دانش‌آموزان و سلب شدن قدرت نظارت از معلم» اشاره کرده‌اند. محمدی و همکاران (Mohammadi et al., 2020) نیز بیان کرده‌اند که فقدان تمایل دانش‌آموزان به انجام تکالیف، کاهش پابندی به نظم و مقررات کلاسی و افزایش حواس‌پرتی از معایب آموزش مجازی محسوب می‌شود که می‌تواند منجر به ناکارآمدی آموزش‌های مجازی شود. طبق گزارش سازمان همکاری اقتصادی و توسعه اروپا (۲۰۲۰) کودکان نیازمند رسیدن به نگرش‌های مثبتی نسبت به یادگیری برخط هستند که از طریق حمایت‌های معلمان و والدین می‌توانند به آن نگرش‌های مثبت برسند. ابوالعالی‌الحسینی (Abolmaali alhosaini, 2020) نیز بیان می‌کند که مشکلات آموزش مجازی از نظر روانشناسی یادگیری، حضور شناختی^۱ (تعامل و گفت‌وگو انتقادی در فضای کلاس) ضعیف دانش‌آموزان، حضور اجتماعی^۲ (وجود حس پیوند بین اعضای کلاس) ضعیف دانش‌آموزان و حضور تدریس^۳ (که شامل طراحی و اجرا، تسهیل گفتگو و آموزش مستقیم می‌شود) ضعیف معلمان است. بر اساس گزارش و ارگولیک (Misirli &

---

1. cognitive Presence

2. social presence

3. Teaching presence

(Ergulec, 2021) والدین از انزوای اجتماعی و فقدان تعاملات فرزندانشان در دوران آموزش‌های برخط، اظهار نگرانی کرده‌اند.

پیشنهادات

معلمان با امکانات قابل‌دسترس، چیزی شبیه بستر آموزشی (پلتفرم) یا کلاس‌داری در فضای مجازی با استفاده از ظرفیت‌های پیام‌رسان‌ها ایجاد کرده‌اند که تا حدی پاسخگوی نیاز فوری نظام آموزشی بود اما این شکل از تدریس ایجاب می‌کند که همه دانش‌آموزان در ساعتی خاص در کلاس حضور داشته و با معلم و نیز با همدیگر تعامل مؤثر داشته باشند. باوجود این، بستر و زیرساخت آن مهیا نبوده و این ضعف، نارضایتی معلمان و اولیای دانش‌آموزان را فراهم کرده است. موضوع نظم و انضباط، رعایت اصول پداگوژیکی و قواعد یاددهی و یادگیری در کلاس‌های مجازی از مسائل مهم در این‌گونه آموزش‌ها است. معلمان از ضعف نظارت و کنترل فضای کلاس مجازی، اظهار نگرانی می‌کنند. از نظر والدین دانش‌آموزان هم، این مشکل جدی است. با وجود این، بخشی از این مشکل به ناتوانی خود معلمان در استفاده از فضای مجازی قابل‌انتساب است. صورت‌بندی قواعد متفاوت از کلاس حضوری، اطلاع‌رسانی آنها به والدین و دانش‌آموزان، کسب دانش، مهارت فن‌آوری ارتباطات و پداگوژیکی کافی برای تدریس در فضای مجازی ضرورت دارد. دانش‌آموزان برای استفاده از آموزش‌های مجازی، تجربه کافی ندارند. بنابراین، بایستی محتوای آموزشی به طریقی در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرد که به راحتی قابل استفاده بوده و نیاز به راهنمایی اضافه نداشته باشد. اتخاذ تدابیر لازم برای آموزش معلمان در خصوص تهیه محتوای الکترونیکی از طرف مسئولان ستادی وزارت آموزش و پرورش ضروری است. آموزش در فضای مجازی، به‌طور بالقوه مستعد «تدریس نمایشی»، «یادگیری نمایشی» و «ارزشیابی نمایشی» است. بنابراین، همه دست‌اندرکاران آموزش و پرورش در همه سطوح و نیز اولیای دانش‌آموزان باید با هشیاری و اهتمام مراقبت کنند تا آموزش، یادگیری و ارزشیابی در فضای مجازی لوث نشود.

References

- Abolmaali alhosaini, Kh.(2020). Psychological and educational consequences of coronary heart disease in students and strategies to deal with it. *Journal of Educational Psychology*, Allameh Tabatabai University. Vol 15 No. 56 pp. 153-166. In persian.
- Abolmaali, Kh. (2011). *Qualitative research: from theory to action*. Tehran: elm publication. (in Persian).
- Abasi, F., Hejazi, E., & Hakimzadeh, R.(2020).Elementary Teachers' Living Experience of Opportunities and Challenges of Teaching in the Student Education Network (SHAD): *A Phenomenological Study. Scientific Quarterly of Teaching and Research*. Vol.8 N. 3. Pp. 1-24. (in Persian)
- Dhawon.(2020). Online Learning:A Panacea in the Time of COVID-19 Crisis. *Journal of Educational Technology Systems*. Vol. 49(1) 5–22. DOI: 10.1177/0047239520934018
- Etedadi, M., sakhaee, GH., Poorhabib, M., & kiani, M.(2020). Implementing the Teaching and Learning Plan in Schools during the Coveid Outbreak 19. *Journal of New Developments in Behavioral Sciences*. Vol 5 N 4 pp. 12-24. (in Persian)
- Haji,J., mohammadimehr, M.,& mohammad Azr,H.(2021).Representing Educational Problems Using Happiness in the Corona Pandemic: A Phenomenological Study. *Quarterly Journal of Information and Communication Technology in Educational Sciences*. Vol 11 N.3. Pp. 153-174. (in Persian).
- Huber, S. G., & Helm, C. (2020).COVID-19 and schooling: evaluation, assessment and accountability in times of crises—reacting quickly to explore key issues for policy, practice and research with the school barometer. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability* 32:237–270<https://doi.org/10.1007/s11092-020-09322-y>
- Karakaya, F., Arik, S., Cimen, O.,& Yilmaz, M. (2020). Investigation of the views of biology teachers on distance education during the COVID-19 pandemic. *Journal of Education in Science, Environment and Health (JESEH)*, 6(4), 246-258. DOI:10.21891/jeseh.792984.
- kiyan,M.(2016).Challenges of Virtual Education: Narrating what is not taught in university, *Journal of Virtual Education Challenges*. Vol1, N. 2, pp. 11-22. (in Persian).

- Marshall, David. T., Shannon, David. M., & Love Savanna, M. (2020). *How teachers experienced the COVID-19 transition to remote instruction*. *Kappan* November 2020, pp.46-50.
- Misirli, O., & Ergulec, F. (2021). Emergency remote teaching during the COVID-19 pandemic: Parents experiences and perspectives. *Educ Inf Technol* <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10520-4>
- Mohammadi, M., Keshavarzzi, F., naseri e jahromi, R., naseri e jahromi, Ra., Hesampoor, Z., mirghaffari, F., & ebrahimi, sh. (2020). Analysis of the experiences of parents of elementary school students from the challenges of e-learning with social networks during the outbreak of Corona virus. *Journal of Educational Research* No. 40 - Spring and Summer 1. pp. 74-101. (in Persian).
- Naderi, M. (2020). Investigating the advantages and disadvantages of virtual education from the perspective of second secondary school teachers in Baharestan. *Journal of Psychological Studies and Educational Sciences* No. 15. 105-123 . (in Persian)
- OECD. (2020). Strengthening online learning when schools are closed: The role of families and teachers in supporting students during the COVID-19 crisis. Available in: <https://www.oecd.org/coronavirus>.
- Putra, P., Liriwati, F., Tahrir, T., Syafrudin, S., & Aslan, A. (2020). The Students Learning from Home Experience during Covid-19 School Closures Policy in Indonesia. *Jurnal Iqra': Kajian Ilmu Pendidikan*, 5(2). 42-30. <https://doi.org/10.25217/ji.v5i2.1019>
- Qolipour, N. (2020). Virtual education and the challenges of the present age. *Journal of Psychological Studies and Educational Sciences* No. 14 pp. 57-68. (in Persian)
- Salimi, S., & Fardin, F. (2020). The role of Corona in education and virtualization with emphasis on opportunities and challenges. *Research in school and virtual learning*, Vol 8, N. 30, pp. 60-49. (in Persian).
- Simonson, Michael., & Berg, Gary A. (2016). "Distance learning". *Encyclopedia Britannica*, 7 Nov. 2016, <https://www.britannica.com/topic/distance-learning>. Accessed 26 March 2021.
- Unesco. (2020). Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action. International Commission on the Futures of Education. Available in: (<http://www.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en>)
- Yulia, Henny. (2020). Online Learning to Prevent the Spread of Pandemic Corona Virus in Indonesia. *Online Learning to Prevent the Spread*. Volume 11, No. 1, February 2020. PP.48-56

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی